

SAMORECEPCIJA MLADIH KAO RATNE GENERACIJE

ANČI LEBURIĆ
INGA TOMIĆ-KOLUDROVIĆ
ZRINKA RADNIĆ*
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 316.346-053.7:355(497.5)
Prethodno priopćenje
Preliminary report

Primljeno
: 1999-11-18
Received

Autorice u tekstu polaze od pretpostavke kako se mladi u Dalmaciji sredinom 90-ih nisu zatvarali u svoj vlastiti "svijet ravnodušja", premda su se dogodile određene promjene u socio-kulturnom identitetu mladih u Hrvatskoj. Tijekom rata i nakon njega čak su se bitno smanjivale napetosti između roditeljske kulture i kulture mladih.

Istraživanjima mladih autorice su nastojale obuhvatiti sve izražajniji pluralitet, te diferenciranost njihovih načina ponašanja, pri čemu je komparativni istraživački nacrt pokrivao izuzetno širok spektar ispitivanih obilježja. Razmatrale su ratnu situaciju i utjecaj kojeg je ona izvršila u promjeni razmišljanja studenata sociologije i skupina mladih u Dalmaciji (N=320). Temeljni cilj istraživanja bio je analizirati utjecaje ratne situacije u Hrvatskoj na promjene samorazumijevanja mladih.

U tekstu se prezentiraju rezultati socioloških istraživanja anketnog tipa, koja su izvedena od 1993. do 1996. godine i realizirana kombinacijom različitih tipova uzoraka, kao i načina odabira ispitanika: Primjenom komparativne metode objašnjavale su razne interakcijske i slične veze, kao npr. one u roditeljskim, obiteljskim i drugim odnosima.

Zaključuju kako faktori postmodernizacije u Hrvatskoj nisu na mlade utjecali u velikoj mjeri, već je rat kao društvena činjenica određenije kreirao njihovu svijest o vlastitoj poziciji, i to kao o

---

* Profesorica sociologije i filozofije, diplomirala na Filozofskom fakultetu u Zadru.

ravnopravnoj poziciji odraslih. U načelu, mladi ostaju optimisti, spremnije prihvaćaju životne izazove, te postavljaju slične prioritete u svom životu, kao i mladi u svijetu, i podjednako su zahtjevni u pitanjima svog školovanja i budućeg zanimanja. Doduše, postoje neznatne razlike u stavovima između studenata sociologije i ostalih ispitivanih skupina mladih, no one bitno ne utječu na većinu empirijskih generalizacija, budući da se radi u cijelosti o jednoj samosvjesnijoj generaciji, relativno ozbiljnoj, zreloj i optimistički orijentiranoj.

KLJUČNE RIJEČI: sociologija mladih, empirijska istraživanja mladih, individualizacija, (post)modernizacija, rat u Hrvatskoj, ratna generacija mladih

Uvod

Mladi ljudi posjeduju dovoljnu mjeru samostalnosti u odnosu na društvo. Danas ne iznenađuje pozornost koja se posvećuje mladima u Hrvatskoj, u društvu koje je u tranziciji i u kojem su neki od najtežih problema: najveća stopa nezaposlenosti u Europi (krajem 90-ih, čak 18%), ratom razorena privreda, zaostali opći tehnološki razvoj, "odljev mozgova", izbjeglice, problemi u obnovi zemlje i dr.

Iako su u sociolojskim raspravljanjima sve prisutnije teze o zatvaranju mladih u svoj vlastiti "svijet ravnodušja", u kojem ostvaruju međusobne kontakte bez dubina, pretpostavljali smo da mladi u Dalmaciji nisu nesigurni, niti nesretni. Doduše, neke promjene na planu socio-kulturnog identiteta mladih u Hrvatskoj, dogodile su se tijekom rata. Nekada temeljno pitanje za mladog čovjeka: hoće li društvo uvažavati njegove želje i planove, danas je zamijenjeno pitanjem: slaže li se društvo sa slikom koju pojedinac ima o sebi? Na taj način je pojednostavljeno pitanje: kako se mladi razlikuju od starijih.¹ Mnogo toga što je ranije bilo karakteristično za svijet mladih, a što su stariji odbacivali, danas se pozitivno tretira. Tako su se npr. tijekom rata bitno smanjile napetosti između roditeljske kulture i kulture mladih.

Istraživanjima mladih u Dalmaciji nastojali smo obuhvatiti sve izražajniji pluralitet, te diferenciranost njihova načina ponašanja, pri čemu je (komparativni) istraživački nacrt tendirao pokriti izuzetno širok spektar njihovog načina života. Uostalom, u našoj sociološkoj produkciji uočljiv je nedostatak empirijskih istraživanja takvih i sličnih tema. Razmatrali smo ratnu situaciju i utjecaj kojeg je ona izvršila u promjeni razmišljanja studenata s

¹ Teorijski i empirijski radovi iz 80-ih godina također ukazuju na nepostojanje globalne suprotnosti između mladih i starih.

Odsjeka za sociologiju (Filozofski fakultet, Zadar) i skupina mladih u Dalmaciji. Istraživački smo nastojali proniknuti u percipiranje i doživljavanje (od strane mladih) aktualne društvene situacije, kao i aspiracija o budućnosti. Uostalom, sociologu je svaka priča o mladima na neki način i predviđanje društvenih promjena, pa su to bili i naši istraživački motivi.

Metodološki aspekti istraživanja

Najinteresantnije aspekte socijalizacije mladih u Hrvatskoj odredili smo *predmetom istraživanja*, pri čemu je analiziran njihov odnos prema sebi i njihov odnos prema društvu. Temeljni *istraživački problemi* bili su: stavovi i mišljenja mladih o aspektima osobne individualizacije, o studentskom statusu, o roditeljskim odnosima, te o percepcijama ratne situacije i njenih posljedica u Hrvatskoj.

Cilj istraživanja naznačio je obrise razumijevanja hrvatskog društva i njegovog budućeg razvitka. Bio je to pokušaj analize obima u kojem je, i koliko, ratna situacija u Hrvatskoj pridonijela promjeni samorazumijevanja mladih.² U definiranju, planiranju i izvođenju istraživačkog nacrtu, usmjeravali smo istraživačke napore i zahtjeve u kontekst ciljanog otkrivanja/dijagnosticiranja/predviđanja društvenih pojava/procesa/odnosa, a koje smo vezivali direktno uz mlade, njihov način života, mišljenja, ponašanja i dr. Naime, sociološko istraživanje je, kao proces, istovremeno spoznajna i analitička djelatnost (Leburić, 1992/1993, 39). Karakteriziraju ga praktični i djelatni momenti, pa smo se kao istraživači uključivali u ispitivanu realnost, utjecali na nju i tako je vjerojatno i mijenjali.

Između ostalih, tretirane su varijable utjecaja rata na promjenu samorazumijevanja mladih ljudi, njihove slike o sebi i njihovog društvenog položaja u Hrvatskoj, u vremenu dok je zemlja bila u ratu. Korišten je *dijagnostički tip nacrtu istraživanja* (Supek, 1981, 61/62), jer je osnovni cilj bio dobiti pregled o rapodjeljivanju analizirane pojave u ispitivanoj društvenoj situaciji. Paralelno s tim općenitim uvidom, nastojali smo što bolje razumijevati istraživane pojave, te utvrđivati bitne odnose između mladih i starih. Poduzeto je *sociološko istraživanje anketnog tipa*, koje je trajalo u periodu od 1993. do 1996. godine.³

² Suvremene empirijske studije pod pojmom "mladosti" uglavnom podrazumijevaju sve one od 13 do 29 god.

³ Ovo je bio projekt kojim smo namjeravali "pilotirati" i na taj način zapravo inicirati jedan longitudinalni projekt u području sociologije mladih. No, iz objektivnih razloga ovaj (drugi) nije do danas još uvijek realiziran.

Pri definiranju uzorka vodili smo računa o zastupljenosti svih specifičnih obilježja populacije mladih. Koristili smo kombinaciju dva različita tipa uzorka (prema May, 1993, 71): 1. *namjerni uzorak (purposive sample)* i, 2. *skupinski ili mješoviti tip uzorka (multi-stage sample)*.⁴ Također je i način odabira ispitanika bio dihotomno izveden - dijelom je slučajan, a dijelom neslučajan (namjeran). Kod studenata sociologije I. i II. godine studija, način odabira bio je neslučajan. U ostalim poduzorcima mladih, a koji su odabirani prema kriteriju stalnog boravka u Dalmaciji, način odabira bio je slučajan. Ovaj drugi tip (mješoviti) korišten je stoga što je ispitivana populacija bila geografski rasprostranjena, pa smo najprije morali odabirati skupine, a zatim poduzorke među tim skupinama (prema May, 1993, 71). Osim toga, odabir takvog tipa uzorka ima značajnu prednost, jer omogućuje matematičko određenje reprezentativnosti određenog uzorka.

Obim istraživačkog uzorka iznosi 320 mladih ljudi. Od tog broja, njih 167 ili 52.2% su studenti sociologije I. i II. godine studija na Filozofskom fakultetu u Zadru, a ostalih 153 ili 47.8% su mladi ljudi čiji je stalni boravak na teritoriju Dalmacije.⁵

Primjenom *komparativne metode* objašnjavali smo određene uzročne veze. Nakon što smo utvrđivali čvrste korelacije ili odnose podudarnosti među analiziranim pojavama, zaključivali smo o stupnjevima povezanosti među ispitivanim pojavama. Upotrebom *ankete* utvrđivali smo znanja ispitanika o određenim pojavama, propitivali njihova mišljenja, stavove i slično.⁶ Vrsta pitanja ovisila je o obilježjima ispitanika, ali i o mogućnostima koje su pružale primijenjene metode u istraživanju. Tako je većina pitanja bila definirana na razini habitualnih mišljenja, koja su karakteristična za mlade i dostupna empirijskom istraživanju njihovih stavova, mišljenja i percepcija. Prema tome, anketirano je ukupno šest skupina mladih ljudi. Od toga su četiri skupine

⁴ Namjerni uzorak ne počiva na vjerojatnosti, za razliku od skupinskog tipa (Supek, 1981, 205).

⁵ Istraživački poduzorcji, prema obimu su na sljedeći način strukturirani: 1. Studenti sociologije I. godine studija, akademske god. 1993./1994., ukupno 39 ispitanika; 2. studenti sociologije II. godine studija, akademske god. 1993./1994., ukupno 36 ispitanika; 3. mladi čiji je stalni boravak na teritoriju Dalmacije, a koji su anketirani krajem 1993. i početkom 1994. god., ukupno 87 ispitanika; 4. mladi čiji je stalni boravak na teritoriju Dalmacije, a koji su anketirani krajem 1993. i početkom 1994. god., ukupno 66 ispitanika; 5. studenti sociologije I. godine, akademske 1994./1995., te studenti sociologije II. godine, akademske 1995./1996., ukupno 31 ispitanik; 6. studenti sociologije I. godine studija, akademske 1995./1996., ukupno 61 ispitanik.

⁶ Koristili smo individualno ispitivanje, u kojem je primijenjen pismeni upitnik sastavljen od 71 pitanja, odnosno, u drugoj varijanti, od 75 pitanja (sa studentima koji su u vrijeme anketiranja bili na II. godini studija. U ovom drugom upitniku 4 pitanja su se odnosila na fakultetske ispite).

sadržavale studente, buduće sociologe, a u preostale dvije skupine bili su mladi sa stalnim boravkom u Dalmaciji, njihovi vršnjaci ili pretežno "brucoši".⁷

Rasprava o istraživačkim rezultatima⁸

Opća obilježja mladih

Prema spolu, anketirano je 30.6% muškaraca i 69.1% žena, dok se jedna osoba nije htjela izjasniti o svom spolu. Prema dobi, anketirano je 8.1% onih od 18 godina, zatim 32.2% od 19 godina, pa 30.6% od 20 godina, te 28.8% ispitanika koji imaju po 21 godinu ili su stariji. Oko polovice ispitanih rođeno je u zadarskoj županiji ili tamo stalno boravi. U ruralnoj sredini rođeno ih je 0.9%, a čak 3.4% kao mjesto stalnog boravka navodi ruralnu sredinu. U urbanoj sredini živi najveći broj ispitanih ili 92.2% mladih, a po otocima 4.4%.

Studentski život mladih

Jedna od presudnijih odluka, koja uveliko utječe na život mladih, jest odluka vezana uz izbor studija, a nju je čak 18.2% naših ispitanika donijelo sasvim slučajno. Daleko više ih je to odlučilo samostalno, već u srednjoj školi (38.1%). Time se potvrđuje teza po kojoj se mladi sve više oslobađaju od unaprijed zadanih fiksnih odnosa, pa se veći dio njihovog života odnosi na njihove osobne odluke, dok se manji dio determinira izvana. Tako je pri izboru studija 2% ispitanika upisalo fakultet zato što su im "prijatelji napravili isto", ili su to učinili zbog toga što su drugi htjeli da on/ona "postane sociolog" (0.2%). Ovdje se nesumnjivo urušava tradicionalni model mladosti, definiran masovnim školovanjem i uvjetovan raznim tabuima (Leburić & Tomić-Koludrović, 1996, 965). Mladi danas produžuju svoje školovanje i šire razne oblike alternativne kulture. Iako uvažavaju mišljenja roditelja, sve bitne odluke u životu nastoje samostalno donijeti, pa više od polovice ispitanika (63.1%) tvrdi kako su svoj pogled na svijet sami kreirali.

Ekspanzija visokog školstva dovela je do toga da se dosta mladih opredjeljuje za studiranje. U istraživanju smo utvrdili da je od ukupnog broja mladih njih 96.2% upisalo studij, dok tek neznatan dio ili 3.8% radi nešto

⁷ Anketiranje je provedeno u vremenu od 24.11.1993. god. do 10.04.1996. Akademske 1993./94. anketirane su dvije grupe studenata sociologije i dvije grupe mladih ljudi čiji je stalni boravak u Dalmaciji, zatim akademske 1994./95. anketirana je jedna grupa studenata sociologije, a akademske 1995./96. anketirana je još jedna grupa studenata sociologije.

⁸ U daljnjem tekstu prezentiraju se skupni (komparativni) podaci koji se odnose na svih šest anketiranih skupina mladih. Stoga se zaključci autorica svode na empirijske generalizacije o ispitivanim pojavama.

drugo. Redovan studij je upisalo 84.7%, dok je studij (za osobne potrebe ili) uz rad upisalo njih 5%. Više od polovice (52.2%) je za vrijeme anketiranja studiralo sociologiju.⁹ Mladi ljudi na području Dalmacije pri odabiru studija također su se najčešće odlučivali za Filozofski fakultet (60.1%), dok ih 20.3% uopće nije studiralo. Upisom na fakultet, većina ih mijenja mjesto boravka, pa tako i prijatelje, kao i stečene životne navike. Pronašli smo 14.4% mladih koji se nisu navikli na novu sredinu i ljude, a čak 35.6% ih navodi kako im promjena boravka uopće ne godi. Ipak, studentski život u većini ispitanici smatraju zanimljivijim i dinamičnijim. Gotovo polovica (47.2%) ih više izlazi i druži se, dok je čak 80.6% zadovoljno zbog novih prijateljstava. Zainteresiraniji su za život oko sebe (57.5%), iako im se interesi nisu promijenili (45.9%). Premda odlaskom na studij postaju odgovorniji (69.4%), većem dijelu je neuredniji ritam života (46.3%), pa imaju više dužnosti i obaveza što ih muči (48.8%). Iako se većini odlaskom na studij svakodnevni ritam promijenio (61.3%), dosta ih tvrdi kako bitno ne osjećaju neke promjene (41.6%).

U raspravama o *aspektima osobne individualizacije mladih*, Beck i drugi autori tvrde da se "biografija ljudi oslobađa tradicionalnih predodžbi i sigurnosti (...); postavlja se kao zadatak u djelovanju svakog pojedinca i ovisna je o odluci. Udjeli životnih mogućnosti koji su načelno zatvoreni za odluku smanjuju se, a udjeli biografije koja je otvorena za odlučivanje, te samu sebe stvara, povećavaju se" (prema Leburic & Tomić-Koludrović, 1996, 965). Od postindustrijskih elemenata razvoja danas je najviše prisutan proces individualizacije, u kojem se analizira ponašanje pojedinca, ili više njih. Pri tome, uglavnom se pita koji su motivi i očekivanja individua i kako se to odražava na njihova ponašanja. Istraživači individualizma polaze od toga da se djelovanje pojedinih osoba, ili više njih, povezuje sa određenim očekivanjima. Konačno, individualizacija se shvaća kao promjena životopisa individua, koje postaju slobodne, iako istovremeno i nesigurne. Beck piše o trostrukoj individualizaciji (prema Leburic & Tomić-Koludrović, 1996, 965): 1. oslobađanju od tradicionalnih spona, 2. gubitku tradicionalne sigurnosti i 3. o novoj vrsti socijalnog vezivanja. Beckove teze potkrepljuju i pojedini rezultati ovog empirijskog istraživanja. Tako se potvrđuje kako je među ispitanicima prisutno sve značajnije oslobađanje od tradicionalnih spona.

⁹ Po svom statusu, studij sociologije je dvopredmetan. Student ga je mogao proizvoljno kombinirati sa svim drugim dvopredmetnim studijskim disciplinama na Filozofskom fakultetu u Zadru. Kao A2 studijsku grupu, sociologiju je upisalo 56.9% ispitanika, dok ju je kao A1 studijsku grupu upisalo njih 42.5%. U kombinaciji sa sociologijom najviše ih se opredijelilo za engleski jezik i književnost, njih 19.8%, zatim za povijest (18%), filozofiju (15.6%), pa talijanski jezik (12%) i zemljopis (10.2%).

Mladi ljudi dobivaju kontrolu nad vlastitim identitetom. Sve veći dio njihovog života odnosi se na njihove samostalne odluke, stvaraju svoja individualna pravila i ponašanja zasnovana na vlastitim iskustvima, u skladu sa zahtjevima suvremenog svijeta. Traže što veću slobodu odlučivanja i što veći prostor za svoje osobno izražavanje. Mladima je unutar obitelji, a još više van nje, potreban prostor za iskazivanje svoje osobnosti. S obzirom da 42.2% naših ispitanika još uvijek živi s roditeljima, zaključili smo kako se roditeljska kuća sve manje doživljava kao suprotnost, jer njih 71.6% nije u sukobu s roditeljima. Oni poštuju svoje roditelje, a roditelji poštuju svoju djecu i iznalaze što je moguće više razumijevanja za nove i drugačije zahtjeve mladih.

Promjenom mjesta školovanja mladi se oslobađaju tradicionalnih spona. Naime, velika većina su studenti (96.2%) koji su upisom na studij promijenili mjesto boravka i pritom je društvena i obiteljska kontrola općenito smanjena. S obzirom da više ne žive u roditeljskom domu, oni u sve većoj mjeri samostalno odlučuju i biraju odluke koje se više ne temelje na tradicionalnim vrijednostima na kojima su njihovi roditelji insistirali. Tako se s tvrdnjom "slobodniji sam, jer imam više vremena", slaže 49.7% mladih, dok se s tvrdnjom "ležernije se ponašam, jer me nitko ne poznaje" ne slaže 43.4% naših ispitanika. Slobodno vrijeme ima veliko značenje za mlade i uglavnom se tiče upravo njih.¹⁰ Ono predstavlja oslobađanje od svih profesionalnih i obiteljskih obaveza, a preko njega se mladi istovremeno socijaliziraju i tragaju za vlastitim identitetom. Među našim ispitanicima njih 17.5% ne može procijeniti ima li više slobodnog vremena negoli prije.

Opća nesigurnost i ugroženost nisu se pokazale kao tipična obilježja naših ispitanika. Gubitak tradicionalne sigurnosti ne odražava se kroz osjećaj (ne)sreće ili nesigurnosti ispitanika, iako se mladi slažu s tvrdnjom kako im se svakodnevni ritam života promijenio (61.3%). Nove vrijednosti i obaveze pružaju širok spektar drugih mogućnosti, što im donosi i određenu težinu u donošenju odluka, ali ih i primorava na veću odgovornost i snalažljivost. S obzirom na sve otežavajuće okolnosti, mladi su ipak zadovoljni i spremni u prihvaćanju novih izazova, jer optimistično gledaju na budućnost.

Oko trećine ispitanika osjeća svojevrstan gubitak tradicionalne sigurnosti, i to kroz raznorazne tenzije, nelagode, uplašenost i sl., što se evidentnije manifestiralo zbog neposredne ratne opasnosti, koja je značajno utjecala na proces individualizacije mladih. Rat ih je postavio u jednu specifičnu situaciju, u kojoj su mnogo brže mogli shvatiti što znači samostalno donositi važne odluke u teškim trenucima. Sve to doprinjelo je razvoju

¹⁰ Naši mladi svoje slobodno vrijeme najradije koriste gledajući TV, baveći se sportom, čitajući, slušajući glazbu, i sl.

samosvjesnije generacije, koja je u kratkom vremenu postala svjesna dobrih i loših strana života. Iako je 15.3% mladih tvrdilo kako osjećaju da su u stalnoj životnoj opasnosti, ipak nije riječ o nesretnoj, ugroženoj ili nesigurnoj populaciji. Neke promjene bitno ne osjeća 49.6% ispitanika. Dapače, velika većina se osjećaju kao ljudi (83.4%) koji nisu otuđeni (76.3%), nisu izgubljeni (69.4%), nisu nesigurni (52.2%), nisu ugroženi (80%), niti su nezaštićeni (71.6%). Pritom je interesantan podatak kako manje od trećine (29.4%) ispitanika navodi da su općenito sretniji.

Aspekti nove vrste socijalnog vezivanja raspodjeljuju se različito unutar anketirane populacije, i to u rasponu od 15 do 80%. Mijenja se tip identiteta, javljaju se novi oblici društvenih veza, kao što su njima bliske grupe ljudi, npr. nova prijateljstva, koja im pružaju jednu vrstu sigurnosti koju su možda bili izgubili. Tako je 80.6% naših ispitanika zadovoljno zbog stjecanja novih prijatelja, sa kojima će dijeliti svoje probleme, razmjenjivati iskustva, međusobno se razumijevati i sl.

Mladi s počecima samostalnog života i uz mladenački optimizam formiraju pozitivne poglede na život, pa se gotovo polovici ispitanika (45.9%) upisom na studij nisu promijenili interesi prema literaturi ili filmovima. To potvrđuje da mladi rano otkrivaju literaturu i filmove u kojima nalaze sebe, pa ostaju dosljedni svom stilu i tijekom daljnjeg obrazovanja. Znatan je broj i onih koji bez obzira na raznorazne mogućnosti (obrazovanje, knjige, glazbu, pa čak i rat) ne nalaze nikakav interes, već se jednostavno ne uspijevaju zainteresirati za događaje oko sebe. Takvi se izoliraju od svojih vršnjaka i ima ih 18.1%. Onih koji ne mogu procijeniti koliko su zainteresirani za život oko sebe je 19.7%, što nije zanemarivo, jer dovedemo li taj podatak u vezu s onom skupinom nezainteresiranih, zaključujemo kako velik broj (37.8%) mladih ljudi još uvijek nije formulirao niti prepoznao svoje temeljne životne stavove.

Mladi su sve manje ovisni o obitelji i rodbinskim odnosima, pa iako su tako manje podvrgnuti društvenoj kontroli, ipak se samo 28.1% ispitanika osjeća slobodnijima. Manje od polovice ispitanika (39.7%) neizvjesnije živi, pa im je svaki dan nepredvidljiv, iako zrelije i samostalnije raspoložu novcem (48.4%), nego što su to prije radili. Dakle, iako mladima promjena boravka općenito godi i život im je puno zanimljiviji, relevantno je postaviti pitanje: nisu li moderni individualizirani mladi samo prividno slobodniji?! Uostalom, naši rezultati potvrđuju takvu tezu. Oni, naime, nisu općenito sretniji, jer se ne osjećaju isto kao prije, puno su odgovorniji i sl. Odnosno, 58.1% ispitanika osjeća društvene neprilike; 48.8% ima više dužnosti i obaveza, što ih muči; 32.8% mladih ocjenjuje kako im je teže, jer moraju razmišljati kako da prežive; 45% ih se boji što će se sutra dogoditi.

Ispitali smo i *roditeljske odnose*, kao i *odnose u obitelji*, koja je u sadržajnom i strukturalnom pogledu povijesno promjenjiva društvena grupa (Mijatović, 1995, 470). Jedno od univerzalnih obilježja obitelji je osiguravati i razvijati socijalne i individualne osobine pojedinaca te stvaranje uvjeta za obavljanje određenih ekonomskih djelatnosti u svom okviru, ili prenošenje etničkih i kulturoloških karakteristika. Višestoljetnu stabilnost obiteljske strukture poremetila su suvremena kretanja, u kojima demografske, ekonomske, političke i kulturne promjene postaju sve očitije, a od obitelji se očekuje sveopća prilagodba. Društveni pritisci se povećavaju, dok značenje obitelji za pojedinca sve više raste. Dijete u obitelji kao društvenoj grupi stječe iskustva i usvaja stavove, a ponaša se onako kako to odgovara njegovoj osobnosti. Tu on pronalazi sigurnost, toplinu i u njoj se osjeća slobodnim. Dakle, obitelj postaje utočište u kojem čovjek želi proživjeti sve ono što mu je uskraćeno u vanjskom javnom društvenom životu. Izazovi suvremenih društava prelamaju se u kvaliteti obiteljskog života, kao i u životu svakog pojedinca. Ovo je doba destabilizacije, transformacija, tranzicije, što ostavlja traga u obiteljima i kod mladih.

Suvremena obitelj bitno se razlikuje od povijesnih tipova obitelji. Ona svakako zaslužuje pozornost u životu modernog čovjeka, a kada se o njoj raspravlja obično se misli na zajednicu koju čine: majka, otac, jedno ili više djece. Većina naših ispitanika (90.9%) ima oba roditelja, dok ih 8.4% ima samo jednog roditelja, oca ili majku. U svijetu je danas visok postotak djece koja žive samo s jednim roditeljem, a za očekivati je da će s obzirom na sve veći broj rastava brakova, taj postotak u budućnosti još rasti.

Ratna stradanja uništila su brojne obitelji i utjecala na kvalitetu njihovih života. Mnogi su prognani iz svojih domova, a mnogo je i obitelji u kojima je jedan član poginuo ili se ne zna za njegovu sudbinu. Prema nekim istraživanjima, čak 5000 djece ostalo je bez jednog roditelja. Visok je i broj razorenih, kao i rastavljenih obitelji, što je sve posljedica ratnih događanja (Maleš, 1995, 518). Naše istraživanje pokazuje kako je 16.3% ispitanih mladih, u ovom ratu ostalo bez roditelja ili nekog drugog bližnjeg.

U posljednjem desetljeću, obiteljski životi se usmjeravaju prema podržavanju i razvijanju demokratskih promjena. Kako bi obitelj u Hrvatskoj ovaj period tranzicije što bezbolnije prošla, potrebno je da bude poštovana, podržavana i zaštićena. Ona postaje temeljna jedinica društva, koja biva izložena ozbiljnim iskušenjima postmodernog urušavanja "velikih istina" i tradicionalnih vrijednosti, koje u globalnom licemjerju gube svoj smisao (Mijatović, 1995, 472). Obiteljske promjene prije se događaju u urbanim nego u ruralnim sredinama, prije u civiliziranim središtima nego na periferiji. Više od 2 trećine roditelja naših ispitanika žive u gradu, dok oko 10% roditelja živi

na selu ili u manjim prigradskim mjestima.¹¹ Više od polovice roditelja rođeno je u gradu (očeva 66% i majki 65.3%), dok je na selu rođeno 17.5% očeva i 19.7% majki, a na otocima 8.1% očeva i 5% majki. Ruralne sredine sporije i teže prihvaćaju promjene u obitelji, pa su tu češći sukobi zbog uvođenja "novina". S druge strane, mladi spremnije prihvaćaju modernizaciju obitelji, imaju drugačije stavove o generacijskoj i spolnoj podjeli rada u obitelji, braku, predbračnom i bračnom životu.

Viši društveni slojevi spremnije prihvaćaju promjene i jače se odupiru tradicionalnim vrednotama uvodeći nove. Višu školu završilo je 16.6% očeva ispitanika i 11% majki. Visoku školu, fakultet ili akademiju završilo je 9.4% majki i 16.6% očeva, a znanstveni stupanj steklo je 7.7% očeva i znatno manje majki (0.3%). Najviše ih je završilo srednju školu, čak skoro polovica.

Neki roditelji okrenuti su zaradi, bogatstvu, trci za društvenim ugledom, pa sve manje vremena posvećuju djeci. Zato im autoritet slabi, postaju zbunjeni i dezorijentirani u odgoju. Zaposlenost oba roditelja ponekad može uvjetovati probleme u odnosima s djecom. Pojava koja je najizravnije ugrozila tradicionalne uloge spolova u obitelji jest zaposlenost žene izvan kuće, jer prema tradicionalnoj ulozi spolova, muškarac je bio hranitelj, a žena domaćica i odgojiteljica. U urbanim sredinama majke se masovno zapošljavaju, pa i u našem istraživanju polovica (53.1%) ih je zaposlena. Dakle, većina majki naših ispitanika živi u gradu i većina ih radi. Te činjenice u svakodnevnom životu zahtijevaju posebnu organizaciju, bolju podjelu kućanskih i odgajateljskih zadaća, ali i veći društveni angažman. Razlike u odrastanju mladih čije majke rade i mladih čije majke ostaju kod kuće nisu velike. Već smo uostalom i konstatali kako naši mladi nisu niti nesretni, niti nesigurni. Njima je glavni izvor prihoda džeparac kojeg dobiju od roditelja i to u 80.9% slučajeva, dok samo 14.4% mladih ima vlastitu zaradu. Najviše je onih koji su mjesečno dobivali od 500 do 1000 kuna džeparca (u doba istraživanja). Kod 2 trećine ispitanika roditelji ne primaju nikakvu socijalnu ili neku drugu pomoć, zato što im to nije potrebno. Nesumnjivo je da usprkos nedaćama, koje prate obitelji mladih, oni ipak nisu rezignirani, niti nezadovoljni.

Roditeljski dom postaje osnovna institucija za bezbrižan život, pa je sve prisutniji fenomen tzv. "produžene obitelji". To je situacija u kojoj mladi i nakon završetka studija i zapošljavanja nastavljaju živjeti u roditeljskoj kući (Tomić-Koludrović & Leburic, 1997, 162), kao i 42.2% naših ispitanika. Premda nemaju jačih međusobnih sukoba, roditelji možda nisu u potpunosti svjesni kako se roditeljstvo uči. Imaju tešku zadaću da djecu nauče kako steći

¹¹ Tako 77.8% očeva i 81% majki žive u gradu; 9.7% očeva i 10.6% majki žive na selu ili u prigradskim mjestima, dok 4.7% očeva i isto toliko majki žive na otocima.

samopouzdanje, kako rješavati životne probleme, zadovoljavati potrebe, itd. Iako djeca u suvremenom svijetu sve više postaju zanemarinovana, čak i zlostavljana, naši ispitanici navode kako su u većini slučajeva bili sretno i veselo dijete (61.3%), dok je 13.4% mladih pokatkad bilo sretno, a pokatkad nesretno.

Većina ispitanika (52.2%) navode kako je brak njihovih roditelja osrednji, dok je život roditelja dobar, ali ne previše (26.9%). S tvrdnjom da je život njihovih roditelja sasvim loš i jadan, slaže se 1.3% ispitanika, dok je u 2.5% slučajeva brak roditelja sasvim loš. U obiteljima gdje djeca i roditelji često razgovaraju o raznim temama, mnogo je manje takvih slučajeva. U potpunosti se razumije sa svojim roditeljima 34.7% ispitanih, dok kod 47.2% mladih to ovisi o situaciji, a ponekad se odnosi i zaoštravaju. Prijateljski razgovor između roditelja i djeteta najsnažniji je ali i najvrjedniji faktor.

Mladima je najteže kada stariji kritiziraju njihove modne stilove i prohtjeve. Ništa manje nisu nevažna ni razilaženja oko političkih i sličnih stavova. Doduše, javljaju se i teoretiziranja o tome kako današnja društvena, politička i ekonomska klima više potiče povezivanju i razumijevanju mladih i starih. Tako su se na primjer 60-ih i 70-ih godina, kada je uveden pojam *generacijski jaz*, roditelji sukobljavali sa starijim generacijama oko svih mogućih prava: ženskih prava, prava homoseksualaca, prava na slobodnu ljubav itd. Sa susretljivim i tolerantnim roditeljima iz 90-ih, koji su otvoreni za svakakve razgovore, mladi se više nego ikada prije osjećaju vrjednijima i poštovanima. Roditelji se trude shvatiti njihove potrebe i stavove, ma koliko se oni razlikovali od njihovih svjetonazora. Naši ispitanici su svoj odnos s roditeljima uglavnom opisivali kao odnos različitog karaktera, koji se pokatkad zaoštava (47.2%). Pritom 34.7% ih smatra kako se međusobno u potpunosti razumiju. Preostalih 4.7% mora šutjeti i onda kada to ne bi htjeli, dok 3.8% njih nastoji proživjeti zajedno, iako im to teško ide.

Nije zanemariva skoro polovica ispitanih, ili 45% njih, koji smatraju kako se u našem društvu neprestano podcjenjuju mladi, njihove ideje, stavovi, ponašanje, oblačenje. Što je društvena situacija krhkija, a generacijska diskriminacija veća, pravo na mirno i slobodno odrastanje se sporije uspostavlja i češće se spočitava mladima kako ne poštuju starije. Nije, međutim, samo starost vrijedna poštovanja. Vrijedno je ono što svaka generacija, odnosno svaki pojedinac, ostavi onima koji stižu poslije njega. *Paternalizam odraslih* svoju potvrdu nalazi i u podatku da u 58.8% slučajeva, ovisno o situaciji, u odnosima između mladih i starih prevladavaju konflikti, nerazumijevanje, sukob mišljenja, te da se pretežno radi o sukobu generacija. Kategoričnih u tom smislu je 22.2%, a tezi o sukobu među generacijama protivi se svega 1.3% ispitanika. Mišljenja mladih o tome da su svjetovi mladih

i starih dva sasvim različita svijeta, čiji su interesi, ciljevi, načini života, želje i sl. na potpuno drugačijim stranama, iako ovise jedan o drugome, pa čak i žive i postoje zajedno, prelamaju se. Skoro je polovica (49.1%) onih koji tvrde da su to dva sasvim različita svijeta, dok je 40% onih koji se ne slažu s takvom tvrdnjom.

Zaključujemo kako promjene koje su se dogodile u opisivanim svjetovima mladih i odraslih nisu posljedica *postmodernizacije hrvatskog društva*, već prije svega *rata*, koji je uvjetovao da se mladi izbore za svoju ravnopravnost. Iako oni naglašavaju svoju "normalnost", koja se zasniva na njihovoj subjektivnoj sigurnosti, ona ipak proizlazi iz slaganja sa svijetom odraslih. Sve važnija im postaje deviza "biti razuman i razumno djelovati". Stoga ćemo raspraviti *percepcije o ratu* kod naših ispitanika.

Rat je takvo stanje društva u kojemu svijet oduvijek živi, pa ljudska civilizacija registrira 1400 godina rata i većih oružanih sukoba, dok na mir otpada samo 200 godina (Leksikon temeljnih pojmova politike, 1990, 127). Stoga je rat društvena pojava koja neprestano privlači pažnju teoretičara (Wiatr, 1987). To je oblik društvenog konflikta koji se ne može objasniti samo kao zbroj vojnih aktivnosti, jer on obuhvaća i mnoge druge aktivnosti društvenog života, pa je pitanje rata od suštinske važnosti za sociologiju.¹²

Naši respondenti smatraju kako je *glavni razlog izbijanja ratnih sukoba* u bivšoj Jugoslaviji bila srpska težnja za osvajanjem (35.9%), ili su to bile društvene suprotnosti (33.8%), ili ih 14.1% misli da je povod bio velik broj duševno poremećenih osoba, dok 11.9% smatraju da je narod bio nezadovoljan postojećim stanjem.

Mladi su u 47.8% slučajeva patili zbog ratnih strahota, osjetili su nepravdu (79.4%), doživjeli stres (41.6%), a 33.4% tvrde kako su osjećali mržnju. Znakovito je kako se čak 45% naših mladih boji "što će biti sutra"?! Prekidanje procesa odrastanja ostavlja traga na svakom mladom čovjeku, bio on direktno ili posredno izložen tome. Većina anketiranih, 78.7%, smatra da je rat izmijenio njihova shvaćanja i pogled na svijet. Zanimljivo je malo (3.4%) onih na koje rat uopće nije imao utjecaja. Zato se ispitanici smatraju članovima *ratne generacije mladih* (77.2%). U formi alternativne hipoteze, pitamo se: je li se formirao neki tipično generacijski identitet? Vjerojatno se općenito odvijao proces niveliranja vrijednosti i uopće političke mobilizacije. Nacionalna solidarnost je marginalizirala političke razlike među društvenim i dobnim

¹² Već je Spencer razmatrao utjecaj ratova na političke i društvene sisteme, uvodeći tipologiju vojnih i industrijskih društava. Simmel, Mannheim, Park i Sorokin, tretiraju rat kao segment opće problematike društvenog konflikta i razmatraju ga zajedno s drugim aspektima kolektivnog ponašanja (Wiatr, 1987, 59).

granicama. Na to navodi i podatak po kojem se mladi ispitanici ne smatraju isključivim žrtvama ovoga rata. Misle (62.5%), naime, kako su ratna zbivanja svi podjednako proživljavali. Većina ih tvrdi kako su se mladi ljudi pokazali kao hrabri (75.3%), solidarni (65.9%), humani (58.4%), neustrašivi (46.6%), odlučni (55.3%), ali i neoprezni (55.3%) i naivni (42.8%). Opisuju (20.6%) kako su ih u ovom ratu najviše zaprepastile i šokirale ljudske žrtve i nepoštivanje Ženevske konvencije, kao i genocid, masakri, etničko čišćenje, stradanja djece. Pogađala ih je totalna dehumanizacija, surovost i bezobzirnost.

U egzistencijalnom smislu, rat nivelira položaj velikog broja ljudi, pretvarajući ih u masu beskućnika, izbjeglica, prognanika i siromaha (Mesić, 1992). No, doveo je i do toga da se određen broj ljudi počeo tretirati kao viša klasa, uz one koji su kao ratni profiteri poboljšavali svoj društveni položaj. Skoro svi naši anketirani misle (91.3%) kako su se u ratu naročito razvili kriminalitet i ratno profiterstvo. Prema mišljenjima mladih, u ratu se manjina bogatila, a većina siromašila, prvenstveno zbog slabosti pravne države, nedostatka kontrole, nerada financijske policije, bezakonja i prisvajanja tuđe imovine (19.4%). Ništa manje (18.1%) ih tvrdi da je to stvar grabežljivosti, pokvarenosti i iskorištavanja tuđe nevolje. Ocjenjuju (14.1%) kako je riječ o raznim zloupotrebama društvenih položaja i smatraju da se radi o općoj korumpiranosti.

U Hrvatskoj su u ovom ratu uništeni brojni infrastrukturni i privredni objekti, što je snizilo stupanj gospodarske razvijenosti. Trećina anketiranih tvrdi kako će na njih u budućnosti najviše utjecati sveopći zaostatak u društvu (34.7%), neimaština (33.8%), kao i pad životnog standarda (15.3%). Na psihološkoj i socijalnoj razini rat je uvjetovao porast etničke distance Hrvata prema Srbima, pa tek četvrtina (25.2%) smatra da će u Hrvatskoj u miru moći zajedno živjeti Hrvati, Srbi i drugi narodi. Samo 4.4% mladih misle da će moći živjeti u potpunom miru. Velik dio njih (44.4%) smatraju kako je još uvijek o tome teško govoriti. Mladi osjećaju drastične posljedice rata, kojih po njihovom mišljenju, ne bi bilo da nije bilo rata. Smatraju (26.2%) kako im je ovaj rat bitno promijenio shvaćanja, kako su prerano sazreli (20.3%), kako im je onemogućeno proživljavanje mladosti (15.9%), te kako ne mogu planirati budućnost (15.9%). Velika većina (82.8%) tvrdi kako je ovaj rat rezultirao povećanim brojem samoubojstava, brojem frustriranih i duševno oboljelih osoba, te kako je najteže posljedice ipak ostavio na psihičkom životu ljudi (56.3%). Naše istraživanje potvrđuje kako mladi ne osjećaju na sebi tzv. "vijetnamski sindrom" (79.7%), iako je njih 36.3% osjetilo što znači borba za "goli život", a njih 45% boji se što će biti sutra.

Zaključak

Faktori postmodernizacije u Hrvatskoj nisu na mlade iz naših istraživanja utjecali u velikoj mjeri, već je *rat kao društvena činjenica* određenije kreirao njihovu svijest o vlastitoj poziciji, i to kao o ravnopravnoj poziciji odraslih. Empirijske generalizacije o mladima vrlo su bitne, jer ono što danas čine mladi, sutra će činiti svi. Tijekom života, potrebe i težnje mladih prema individualizaciji sve više rastu, kao i socio-kulturne razlike koje se pluraliziraju. Novi oblici individualizacije anticipirali su promjene koje je donosila postindustrijska moderna. Osobite promjene na planu socio-kulturnog identiteta kod njih, dogodile su se tijekom rata. Korak od mladosti do odrastanja zbivao se u ispitivanoj generaciji mladih nešto drugačije, čak se nije tako jasno niti artikulirao. Oni danas sami kreiraju svoje svjetove i kontroliraju identitete. U načelu, ostaju optimisti, bez obzira na ona razmišljanja o budućim vremenima opterećena crnim slutnjama. Čini se i kako spremnije prihvaćaju životne izazove, ma kako oni bili nejasni, konfliktni ili proturječni.

Rezultati naših istraživanja dopuštaju zaključivati da mladi postavljaju slične prioritete u svom životu, kao i mladi u svijetu, te da su podjednako zahtjevni u pitanjima svog školovanja i budućeg zanimanja. Budući da su naši ispitanici bili studenti sociologije i oni sa stalnim boravkom u Dalmaciji, u aspektima njihove osobne individualizacije očitovala se svojevrsna posebnost. Također, razlike se javljaju i u njihovim percepcijama ratne situacije u Hrvatskoj, s obzirom na 1993. godinu, kada je ovo istraživanje započeto, i 1996. godinu, kada je anketirana posljednja grupa ispitanika i kada je rat već jenjavao. Tada smo uočavali jednu samosvjesniju generaciju, koja, da nije bila "sudionik" rata, vjerojatno ne bi bila tako "ozbiljna". Usprkos svim životnim nedaćama, mladi se ipak nisu pretvarali u rezigniranu gomilu nezadovoljnika.

Mladi u Dalmaciji svoje su odluke donosili ugledajući se u svoje prijatelje. Pogled na svijet u najvećoj mjeri sami su kreirali, i tu među njima nismo pronašli većih razlika. Utjecaj rodbine, pak, podjednak je u našim podzorcima. No, kod studenata sociologije izraženiji je veći utjecaj knjiga i udžbenika na formiranje njihovog pogleda na svijet, pa se oni osjećaju slobodnijima. Razlog tome je i zadovoljstvo zbog sklapanja novih prijateljstava, ili odlazak u drugi grad na studij. S druge strane, mlade Dalmatince više muče nove obaveze i dužnosti, dok se studenti radije zabavljaju, izlaze i uživaju u većoj mjeri. Opet, na društvene neprilike studenti su osjetljiviji.

Konačno, mladima je rat promijenio temeljna shvaćanja i orijentacije, dok studenti sociologije smatraju kako je isti uvjetovao njihovo prerano sazrijevanje. To tvrde već oni koji su anketirani tijekom 1993. i 1994. godine.

U tom periodu, stavovi mladih se značajnije razlikuju u kontekstu tretiranja rata kao pojave i njegovog utjecaja na promjenu njihovih shvaćanja. Odnosno, ispitanici u većoj mjeri tvrde kako je rat izmijenio njihova shvaćanja u 1993., kada su anketirani, negoli oni kasnije, u 1996. godini. Stoga smatramo relevantnim u formi alternativne hipoteze pretpostaviti kako je zbog značajnih društvenih promjena, koje su Hrvatsku zahvatile u drugoj polovici 90-ih, došlo do povećanja stupnja političnosti dijela populacije mladih. Oni su svakako ona društvena grupa koja najdosljednije u sadašnjosti proizvodi svoju budućnost. To, uostalom, ilustriraju neke od poruka mladima svijeta, koje su uputili ispitanici iz našeg istraživanja:

"Krajnji cilj nek' istina nam bude, a ljubav nek' nam osvjetljava put do nje."

"Prestanite sanjati svoj život, živite ga!"

"Rat je uzaludan jer ga počinju i završavaju političari, a tvoj privatni rat zauvijek plamti u tebi."

Literatura

- ANDREOLI, V. (1993): *La violenza*, Milano, Rizzoli.
- BAŠIĆ, I. (1995): Obitelj, rano otkrivanje i preveniranje poremećaja u ponašanju djece i mladeži, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 563-573.
- BLALOCK, M.H., BLALOCK, B.A. (1971): *Methodology in Social Research*, London-Ljubljana, McGraw Hill-Mladinska knjiga.
- ČALDAROVIĆ, O. (1992): Ratna konstrukcija urbane zbilje, u zborniku: *Sociologija i rat*, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo, 77-82.
- FANUKO, N. (1992): Diferencijacija i rat, u zborniku: *Sociologija i rat*, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo, 51-74.
- JANKOVIĆ, I. (1995): Teorijska promišljanja o obitelji, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 433-449.
- KULENOVIĆ, T. (1992): Resocijalizacija ratnih veterana: pokušaj definiranja problema, u zborniku: *Sociologija i rat*, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo, 105-112.
- LEBURIĆ, A. (1992/1993): Metodološki aspekti sociološkog empirijskog istraživanja društvenih fenomena, I dio, Zadar, *Radovi FF u Zadru, Razdio FPSP*, 32(9), 37-50.
- LEBURIĆ, A., TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, I. (1996): Mladi danas: drukčiji, ali isti, *Društvena istraživanja*, 5(5-6), 963-975.

- MALEŠ, D. (1995): Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 517-538.
- MAY, T. (1993): *Social Research - Issues, Methods and Process*, Philadelphia, Open University Press.
- MESIĆ, M. (1992): Pitanje izbjeglica: sociologijski doprinos, u zborniku: *Sociologija i rat*, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo, 115-124.
- MILJAK, A. (1995): Mjesto i uloga roditelja u (suvremenoj) humanističkoj koncepciji predškolskog odgoja, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 601-612.
- MILJEVIĆ-RIDIČKI, R. (1995): Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 539-549.
- MIJATOVIĆ, A. (1995): Obitelj i poremećaji socijalnog konteksta, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 465-485.
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V. (1995): Tradicija i vertikalna klasifikacija obiteljskih odnosa, *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 451-464.
- PRPIĆ, I. i dr., edit. (1990): *Leksikon temeljnih pojmova politike*, Zagreb, Školska knjiga.
- SUPEK, R. (1981): *Ispitivanje javnog mnijenja*, Zagreb, Liber.
- TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, I., LEBURIĆ, A. (1997): Kontekstualizacija istraživanja suvremene mladosti na primjeru mladih u Dalmaciji, Zadar, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 36(13), 149-166.
- TOWNROE, Ch., YATES, G. (1995): *Sociology*, England, Longman.
- VUJEVIĆ, M. (1983): *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*, Zagreb, Informator.
- WIATR, I. (1987): *Sociologija vojske*, Beograd, Vojno-izdavački i novinski centar.

Anči Leburic, Inga Tomić-Koludrović, Zrinka Radnić:
THE SELFRECEPTION OF YOUTH AS THE WAR GENERATION

S u m m a r y

The authors start from the assumption that the youth of Dalmatia during the middle 90ies did not enclose themselves within their own "world of indifference" although certain changes had taken place in the socio-cultural identity of youth in Croatia. During and after the war the tensions between parent culture and youth culture had even slackened.

By researching youth the authors attempted to embrace the growing expressed plurality and the differentiability of their modes of behaviour. The comparative research agenda covered an exceptionally wide spectre of investigated features. The authors investigated the war situation and the impact it had on the modification of thought amongst students of sociology and groups of young people in Dalmatia (N=320). The fundamental aim of the investigation was to analyse the impact of the war situation in Croatia on the changes in selfunderstanding amongst youth.

The text presents the results of survey-type sociological investigations which were carried out from 1993 to 1996 and realised in combination with different types of samples and different ways of selecting examinees. The use of the comparative method explained various interactive and similar connections such as those in parental, familial and other relationships.

The authors conclude that the factors of postmodernization in Croatia did not have a strong impact on young people but that the war as a social fact played a more determinate role in creating the sense of their position which was seen as equal to the position of grow-ups. In principle, young people remain optimistic, are readier to face the challenges of life and put forward priorities in their life similar to those of young people throughout the world. They are equally demanding in regard to the questions of education and future job opportunities. Admittedly, there do exist insignificant differences in the attitudes between the sociology students and the other groups which were subjected to investigation but they do not in any essential way influence most of the empirical generalizations since we are dealing here with a selfconscious generation, relatively serious, mature and looking with optimism into the future.

KEY WORDS: sociology of youth, empirical research of youth, individuation, (post)modernization, war in Croatia, the war generation of youth